Anne Martin-Fugier

Tisztességes vagy elvetemült

A választóvonalak bizonytalansága

„Amikor a tisztességes feleség átadja magát derék hitvesének, ezt ugyanabban a pozitúrában teszi, mint a prostituált, aki a szeretőjének kínálja oda magát.

A természet a nőket, e szerencsétlen áldozatokat, meztelennek teremtette. A társadalom pedig, kárpótlásul, egyebet nem tudott nekik nyújtani, mint ruhadarabokat. Ruha nélkül a meztelen testek nem különböztethetők meg másként, mint a testi szépség birtoklásának mértékében mutatkozó különbség szerint. Így aztán nemegyszer a prostituált nyeri a versenyt."[1]

A *Monsieur Vénus* című regényt Rachilde néven megjelentető hölgy ebben a könyvben a polgári képzeletvilág szorongásait kelti életre, és azt a fejvesztettséget, mely nem annyira a meztelen nő láttán keríti hatalmába a polgárt, sokkal inkább a *levetkőzött* nő látványa előtt. Henri Gervex ecsetje által megörökített szemérmetlen szépségek látványára gondol az ember. Vajon a példásan tisztességtudó feleségek is a buja kéjvágy szörnyetegeivé válnak, amint ledobják magukról ruháikat? Akármint legyen is, ahhoz, hogy anyává legyenek, túl kell esniök a hús bűnének elkövetésén...

A Goncourt testvérek egészen odavannak. *Napló*jukban 1863. augusztus 25-én a következő bejegyzés olvasható. „Most szólj hozzá! Mondjuk, hogy Cabourg-ban, a tengerparti plázson, sétál egy nő a kisgyermekével. Látványa – ha »utcalány«, ha »tisztességes« asszony –, egyformán tiszteletre méltó. Az anyaság eltörli a nők között a különbségeket, mert ez a funkció valamennyi nőnek sajátja.

„Honnête ou perverse". Fejezet Anne Martin-Fugier *La Bourgeoise* [A polgárasszony] című könyvéből (Bernard Grasset, Paris, 1983; 79–102.)

Ugyanígy van ez a szexuális kapcsolatokkal is." Azt is megtudjuk tőlük, hogy Mathilde Bonaparte hercegnő méltatlankodik.[2] Közli a testvérpárral, hogy az általuk írt *Germinie Lacerteux* nem tetszik neki. A regénynek címet adó cselédlány érdektelen s leginkább visszataszító. Dühbe hozza az a gondolat, hogy ő, egy hercegnő, ugyanúgy szeretkezik, mint ahogy ez a szolgálólány teszi. Micsoda megaláztatás, hogy egy nagyúri dámának ugyanúgy kelljen közösülnie, mint ahogy a cselédje csinálja!

Mit is jelent a hercegnő dühe? Nem sorakozik föl mögötte arisztokrata ősök hosszú sora. Ő a Napóleon létrehozta főnemesség tagja, mely sokkal közelebb áll a polgári osztályhoz, mint az *Ancien régime* arisztokratáihoz. Egy igazi dámának eszébe se jutna azon töprengeni, hogy különbözik-e szeretkezés közben egy szolgálólánytól. A neve, a vérvonala, az ősök mögötte fölsorakozó serege tökéletesen elegendőnek bizonyulna ahhoz, hogy még a legközönségesebb helyzetekben is határt húzzon maga és az emberiség fönnmaradó része közé. Mathilde hercegnő bizonytalankodása alapvetően *polgári* szorongást fejez ki: a *legitimáció* problematikus voltát. Arról van szó ugyanis, hogy társadalmilag különbséget kell konstruálni a nők között; választóvonalat kell húzni a „komilfó" úriasszonyok és a „rosszféle" némberek között. De mivel mindig nehéz különbséget tenni, mi tartozik az illendőség szabályai, és mi az etika parancsai közé, a különbségtevés alapjául a szexuális erkölcs terminusai szolgálnak majd. Ezek alapján tartozol vagy a „tisztességes asszony" kategóriájába, vagy pedig a „feslett nőszemélyébe". Azt a nőt, aki feleség és anya, tisztelet illeti meg, vele szemben a gyanúnak még árnyéka is sértő; a metressz viszont „nem egyéb, mint szeméttartály arra, hogy fölfogja a hímek kibocsátotta salakanyagot".[3] A feleséghez az illemtudó szemérem illik, a szeretőhöz a kéjvágy; az, hogy szexre vágyjék.

Ez a szereposztás működőképesnek bizonyult a jómódú rétegekben, ott, ahol a házas felek a hagyományok szerint egymástól elkülönült, független életvitelre vannak berendezkedve, s ahol a férjnek házasságon kívüli szexuális kapcsolatai vannak. Egészen más a helyzet a kispolgári létviszonyok között, ahol a házastársak – gazdasági megfontolásokból – a saját maguk önmagára csukódó világába zárkóznak be. A házastársi szexualitás megfelelő ütemezése szükségszerűen válik a család-háztartás sikeres „menedzselésének" részévé. Olyan szakasz következik ebben a történetben, amikor a szexuális tevékenység rehabilitálódik – föltéve persze, hogy családon belül marad. E folyamatban előtérbe lát-

szik kerülni a szerelmi párkapcsolat, a szerető lassan háttérbe szorítja a feleséget, anyát. A folyamat elég korán beindul. 1866-ban Gustave Droz olyan könyvet publikál, melynek állásfoglalása teljesen egyértelmű. A *Férjuram, a nagyságos asszony meg a bébi* című könyvben hangsúlyozottan állítja, hogy a nő igenis legyen a férje szeretője: „Szerezzétek vissza a feslett nőktől férjetek szívét! (...) A férfinak, akit szerettek, adjátok meg mindazt, amit ezek akárkinek megadnak! Ne elégedjetek meg azzal, hogy erényesek vagytok! Legyetek csábosan szépek, hajatokat illatfelhő tegye izgatóvá, keltsetek olyan illúziót, mint az arany vázában tartott virágcsokor. (...) Hogy időről időre, amikor egymással vagytok, érezhessétek a boldogság kegyelmi pillanatát."[4] A házastársaknak javasolt csábítási technikák egy tágabb keretbe illeszkednek, melybe beletartozik a család nyújtotta örömforrásokra való érzékenység is, amit a gyermekünkkel való játszadozás nyújthat, vagy az az élmény, hogy Újév alkalmából meglátogatjuk szüleinket és felköszöntjük őket.

Droz könyve abból a szempontból bizonyul roppant érdekesnek, hogy megpróbál összefüggést teremteni a házastársi kapcsolat és a boldogság keresése között (mely utóbbiba beletartozik a szerelmi élvezet is). Más, nőknek szóló „szakirodalmak" ezt hallgatólagosan elfogadják, de mégis inkább a kötelességteljesítés nyelvén szólalnak meg, mint az élvezetekén. Staffe bárónő, aki 1896-ban megjelenteti *Mes secrets pour plaire et pour être aimée* című könyvét, nem említi szakmai fogásainak fölsorolásakor a csábítás trükkjét, hanem a jó kedély, a diszkrét viselkedés, illetve a kifinomultság erényeit emlegeti. 1913-ban de Tramar grófnő a házastársi boldogságról jelentet meg könyvet. Címe – kerülendő a mellébeszélést – *L'Amour obligatoire.* A grófnő nyíltan állítja könyvében, hogy egy nő „képes lehet arra, hogy a férje szeretője legyen, s kötelessége is, hogy az legyen".[5] Korántsem szükséges, hogy vallásosságára hivatkozva „jégverembe temetkezzék". Egyszerűen nincs joga ahhoz, hogy fölbomlassza, hagyja széthullani az őt körülvevő családi otthont. A házastársi kötelességek teljesítése beletartozik a családi tűzhely őrzőjének szerepkörébe.

Arról persze nincs szó, hogy a háziasszonyoknak szánt kézikönyvekben a lakás rendje és tisztasága megőrzésének szigorú szabályaira kioktató fejezet mellett szerepelne egy olyan is, mely arra szolgálna tanácsokkal, hogy a rendezett életvitel jegyében mi történjék az ágyban teendőkkel... De ha belegondolunk, kitalálhatjuk. A szövegek azt sugallják: a jó háziasszony minden igyekezetével

azon legyen, hogy férjét, gyermekeit otthon tartsa. Az ágyban a „hajlandóság" kinyilvánítása vajon nem ugyanolyan tartozéka-e a családi életnek, mint a lakás tisztán tartása, az „egymásnak felolvasás" hitvesek közötti rituáléja, no meg a jól sikerült vasárnapi húsleves? A férj nem fogja majd házon kívül keresni azt, amit otthon, keze ügyében megtalál. Hogy a feleség örömét leli-e abban, hogy a csábítás művészetét kell gyakorolnia, az teljességgel érdektelen. Beletartozik ugyanis a mindenescseléd/háziasszony szerepkörébe. Ennek a kispolgár-háziasszonynak ad hangot 1897-ben Eugène Brieux színpadi hősnője: „Volt idő, amikor azt mondták ránk, választhatunk: vagy háziasszony, vagy szajha. Ma már más a világ. Fejlődött. Mostanra maguk már mind a kettőt elvárják egy nőtől: háziasszony is legyen, szajha is! Ez az egyetlen dolog, amiben különbözünk azoktól, akik, mielőtt házasságot kötöttünk volna, a szeretőik voltak. A feleség olyan szerető, aki beleegyezik abba, hogy vállalja a cselédkedést..."[6]

Az illendőség kötelmei

Miről ismerhetők föl a „nem tisztességes" nők? Az úgynevezett félvilágiak. Színésznők, kitartott nők, kurtizánok... Akiket gyakorta a bizonytalan, egyszersmind szükségképpen pejoratív tartalmú „az ilyenfélék" néven szokás emlegetni. Az ifjabbik Alexandre Dumas, akinek 1855-ben sikerrel játsszák a francia színpadokon *A félvilágiak* című darabját, így válaszol erre a kérdésre: „arról, hogy nincs férjük". Általánosan elfogadott kritérium ez, bár egyes moralisták protestálnak elfogadása ellen. Azt mondják: az, hogy valakinek férje van, sokkal inkább egy társadalmi konvenciónak való megfelelés, mint az erkölcsösség bizonyítéka. „A félvilági nőnek – írja Henri Le Roux – tíz kitartója van és egy »szívszerelme«. A jó társaságba tartozó nőnek – ha tisztességes – tíz »szívszerelme« van és egyetlen kitartója. Ha meg nem tisztességes, akkor »imádóihoz« nem egyedül a »szívdobogás« köti."[7]

A tisztesség társadalmi státus kérdése. Egy tisztességes nő előtt a társasági élet nyitva áll. Mivel a társadalom alapját a törvény szentesítette párkapcsolat képezi, a társadalmi élet csak a férjezett hölgyeket fogadja be. Szeretőknek, ágyasoknak ott semmi keresnivalójuk. Jelenlétük beszennyezhetné a tisztességes asszonyokat. Olyan játékszabály ez, amit mindenki ismer, s amit azok a férfiak is tiszteletben tartanak, akik úgy élnek együtt valakivel, hogy nem kötöttek házasságot. Amikor Robert Claeys meglátogatja barátját, a frissen nősült Louis Lhotte-ot, nem viszi hozzájuk vendégségbe ma-

gával azt a párizsi nőt, akivel jár (s aki zongoraművésznek tanul a Zeneakadémián), hanem szállodai szobát bérel neki, s vele gardedámként utazó édesanyjának.[8]

De az, hogy férjes asszony vagy, még nem elegendő ahhoz, hogy a jó társaság befogadjon. Az is kell még, hogy ne legyen „ismeretes" múltad. Gondoljunk csak Odette de Crécyre. Valamikor „félvilági nő" volt. Hiába vette őt feleségül Swann (kinek társadalmi státusa kifogástalan), ez nem elegendő ahhoz, hogy feledtesse a múltat, s megnyissa előtte azoknak a szalonoknak az ajtaját, melyeket férje látogatni szokott. Swann mindig egyedül megy látogatóba régi barátaihoz. Élete végéig arról ábrándozik, hogy bemutathassa Odette-et és a lányukat Oriane de Guermantes-nak. Mindhiába. Ő, aki a legelőkelőbb körökhöz volt bejáratos, Odette társaságában csak középszerű emberekhez lehet hivatalos. Felesége múltja megfertőzi a kapcsolataikat. Legfeljebb csak helyettes irodavezetők feleségei viszonozzák Odette látogatásait.[9]

Ha az ember nem akarja, hogy „a Társaság" kiközösítse, ügyelnie kell. Ne vegyen feleségül olyan nőt, akinek némiképp viharos a múltja. Óvatosnak kell lenni. Gondosan különbséget tenni, kivel szerelmeskedünk, és ki az, akit elveszünk feleségül. Az ifjabb Alexandre Dumas *A félvilágiak*ban képet nyújt a tisztességtudó urakról, akik összeszövetkeztek a tisztességtelen asszonyok ellen. Olivier, aki valamikor Suzanne d'Ange szeretője volt, figyelmezteti Raymond de Nanjacot: „Ne vegye el feleségül Suzanne-t, de szeretni, szeresse! Higgye el, érdemes!"[10] Suzanne azt vágja Olivier fejéhez, hogy hitvány gazemberként viselkedett, amikor tönkretette esélyét a házasságra. Olivier teljesen tiszta lelkiismerettel értetlenkedik: „Nem én gátolom meg a házasságodat, hanem az értelem és az igazság. Az a társadalmi törvény, mely azt kívánja, hogy tisztességes ember csak tisztességes nővel kössön házasságot." A Suzanne-féle nőkkel kedvét tölti az ember, de feleségül nem veszi őket, mert ezzel szinte kezességet vállalna egy olyasfajta *legitim* társadalmi pozícióért, amelyet emezek nem érdemelnek meg. A társaságbeli úriember kárvallott áldozata lenne az ilyesminek.

Nősüléskor a férfiember semmi másra ne legyen tekintettel, csak arra: „ne sértse meg az illendőség konvencióit".[11] Nagyon fontos, hogy senki ne kérdőjelezhesse meg az általa feleségül venni kívánt hölgy szüzességét és tiszta erkölcseit. Madame de Staël, a 19. század elején, regényhőse, Corinne alakjában aprólékosan – és nagyon is kritikus szemmel – mutatta be az illendőség

konvencióihoz igazodó házasságot. Még az évszázad vége felé is úgy idézik hősnőnket, mint az elkötelezetten emancipált – s épp ezért *automatikusan* gyanúsnak tartott – nő mintaképét. Nevezett Corinne nem „illedelmes" perszóna. Túlságosan is alkalmat nyújt arra, hogy a jó társaság a szájára vegye. Egy angol lord és egy olasz asszony lányaként születik. Halálosan unja az angol vidéki életet. Huszonegy éves korában szülei meghalnak, s szabad gazdája lesz a ráhagyott vagyonnak. Olaszországba megy, ott rendezkedik be. Független életmódja végtelenül fölháborítja családját – apai nagyanyja határozottan követeli, hogy ne viselje többé az apjától öröklött nevet. Költői tehetsége biztosítja számára, hogy Rómában sikeres asszonynak tekintsék. Két férfi is szerette: egy német főnemes és egy olasz herceg. Könnyűvérű nőcske lenne tehát? Az járja róla, hogy „megközelíthetetlen", de Erfeuil gróf nem hisz ebben. „Egy egyedülálló, független nőt, aki jószerivel olyan életet él, mint a művészek, nem lehet túl nehéz rabul ejteni. (...) Valószínűleg ezerszer több érzelem van szeme kifejezésteli pillantásában, ezerszer élénkebb a viselkedése, mint amennyi maguknál [értsd: angoloknál], vagy akár nálunk [értsd: franciáknál] elegendőnek bizonyul, hogy kételkedni kezdjünk egy nő szilárd erkölcsi tartásában."

Corinne sztár. Nem viselkedik oly visszafogottan, ahogy egy férfi azt a feleségétől elvárná. Lord Nelvil, aki szerelmes lesz belé, mindvégig gyanakodva figyeli, mivel sosem hajlandó az előírt viselkedési szabályokhoz igazodni. Corinne kénytelen állandóan visszafogni magát, s igazolásokat gyártani a viselkedésére. Sétálni hívja Nelvilt: „Menjünk, s csodáljuk kettesben mindazt, ami lelkünket s érzéseinket fölemelni képes, hogy a boldogság ritka pillanatait élvezhessük".[12] Nelvil megütközik ezen a mondaton, mely számára Corinne „könnyelműségéről" árulkodik; arról, hogy Corinne a kiéhezett étvágyával veti magát mindenre, ami élvezetet kínál. Válasza szándékosan sértő: „Asszonyom, Ön túlságosan sokat gondolkodik érzésekről és érzelmekről." Ami nagyjából annyit jelent, hogy nem tekinti érintetlen szűznek. „A legvonzóbb nő, akit ismerek, de hát: olasz természet. Nem az a fajta félénk, ártatlan, önnön érzelmeire még rá sem ébredt szív, mint az az ifjú leányka, akit apám számomra kiválasztott."

Nelvil végül Lucile-t veszi majd el. Lucile szőke, ártatlan, ábrándozó angyali teremtmény. Valahányszor ránéz, Nelvil mindig egy olyan ifjú leányka égi tisztaságára gondol, aki sosem került messze az édesanyjától, s az életből csak a gyermeki gyengédséget ismeri."[13] Corinne

túlságosan sokat lebbent föl magával kapcsolatban; Lucile „a csend és a szerénység titokteli fátylai" mögé húzódik, amelyek „lehetővé teszik a férfi számára, hogy az általa vágyott erények és érzelmek meglétét feltételezhesse". De Nelvilnek nagyon hamar elege lesz ebből az életből, s az antipódusokra utazik, anyai örömök elé néző feleségét magára hagyva. Később hazatér, s feleségét és lányát Itáliába viszi. Utóbbit titokban bemutatja Corinne-nak, akit arra kér, tanítsa őt olaszra és zenére. Corinne hiába felejthetetlen, nem olyan nő, akit feleségül lehetne venni. Költői tehetsége mit sem ér egy szűzlány szemérmével szemben. Intellektuális aura ragyogja körül, de érezhetően van benne valami a színésznőből, a félvilági nőből.

Sokba' van az erény, szomorú a kötelesség

A Corinne – Lucile – Nelvil hármasban mindenki veszteségként kerül ki a történtekből. Corinne azért, mert olyan nőnek bizonyul, akivel nem lehet házasságra lépni. Lucile azért, mert miután férjhez megy, az vár rá, ami minden tisztességtudó asszonyra: a férje unja és elhagyja. Nelvil pedig azért, mert nem a szerelmet, hanem az illendőség konvencióit választja, a házaséletet azonban képtelen elviselni.

Szeretőt tartani – ezt mindenki tudja – persze rettenetesen sokba kerül, fölemészti a családi vagyont. Ha valakinek költséges szenvedélye van, nem járja-e a mai napig is az a szólás, hogy: „ez a balettpatkánya"? Ne gondolja azonban senki, hogy a férj nem fizeti meg felesége tisztességtudásának is az árát. Nem, nem a vagyon elherdálásával – épp ellenkezőleg! az erény jól hoz a konyhára –, az unalmával fizet meg érte. Jules Renard például kétséget nem tűrően fogalmaz. *Naplójának* 1903. december 20-iki bejegyzésében az őt feleségéhez fűző „ma-megint-nagyon-finom-volt-a-húsleves, szívem" típusú érzelmet ahhoz a szerelemhez méri, amit egy nő a nála fiatalabb szeretője iránt érez. Az összehasonlításból nem a házastársi szerelem kerül ki győztesen. 1904. augusztus 6-iki naplóbejegyzésében még szigorúbban ítéli meg édesanyja erényességét.

Istenem, ahogy Mama a „bűnről" prédikálni tud! – Mindig voltak hibáim, ma is vannak még. De mindig emelt fővel járhattam! – Igen, de lehet, hogy Papának, ha felszarvazta volna, talán boldogabb lett volna az élete.[14]

Ez esetben az ár a hitvestárs keserűsége.

A férjek áldozatok. Megfojtja őket a feleségük hétköznapisága és jó lelkiismerete. André Gide a következő keserű szavakat adja *Les Faux-mon-*

nayeurs című regénye egyik szereplőjének, Oscar Molinier-nek (nős, régesrég szeretőt tart) a szájába: „Egy erényes nő, barátom, mindenből előnyt kovácsol. A férj ha csak egy pillanatra is meghunyászkodik, máris a hátán terem s meglovagolja. Ó jaj, barátom, a szegény férjek gyakorta igencsak szánni valók. Amikor még ifjak vagyunk, szűzies feleséget kívánunk magunknak, s fogalmunk nincs arról, erényük mibe fog majd kerülni nekünk."[15] Tisztességét maga a felesége is nehezen viseli. Idézzük Madame Molinier-t! „Igazából azon tűnődöm, mit érezhet egy olyan nő, aki képtelen arra, hogy beletörődjék a dolgokba? Már úgy értve, hogy »tisztességes nő«... Mintha az, amit a nők esetében tisztességnek szokás nevezni, nem föltételezné eleve adottan a beletörődést!"

Egy feleség nem több az erényénél. Más nők tündökölhetnek intelligenciájukkal, lehetnek bájosak, hódíthatnak személyes kvalitásokkal, a hitvesnek úgy kell tetszést aratnia, hogy a lehető legszigorúbban ragaszkodik tisztességes asszony státusához. A rájuk kiosztott szerep semmivel sem dicstelibb, mint az, ami a „nem-tisztességes" nők osztályrésze. Jules Renard kiválóan ráérzett erre. „Amikor egy színésznővel, egy írónővel találkozunk, azt mondjuk neki: »a feleségem közel sem olyan intelligens, mint maga. Nem oly szellemdús, korántsem oly szép, olyan toalettje sincs, mint Kegyednek... de látná csak, milyen jó feleség! Annyira boldog lesz, ha megismerheti Önt, hogy biztos vagyok benne, ő is tetszeni fog Önnek«. És ha a feleségünk a semmiből csak úgy a hátunk mögé kerülve meghallaná, hogy miket mondunk, valószínűleg nyakon teremtene bennünket." (1895. október 10-iki naplóbejegyzés.) Ha a tisztesség a beletörődéssel és a középszerűséggel jár karöltve, akkor egyetlen nő sem minősítheti bóknak, ha ezzel a jelzővel illetik.

Jóllehet ezek a szereplők mind vesztesei a nekik jutó szereposztásnak, annak mechanizmusa hibátlanul működik, s egy olyan kulcsmondatban örökítődik meg, mely dogma értékű: az ember nem bánik úgy a feleségével, ahogyan a szeretőjével szokott. Jules Renard torzképet is kanyarint róla *L'Écornifleur* című regénye egyik fejezetében. Vernet úr (kiköpött nyárspolgár), a nála vendégeskedő ifjú Henrinek (kiköpött ingyenélő) szegezi a kérdést: „Mondja csak, bánhatik az ember a feleségével úgy, mint a szeretőjével?"[16] Henri azt válaszolja, ha a felesége óhajtja, hajlandó vele is úgy bánni, mint a szeretőjével. Vernet úr, fölháborodva: „Ne bánjon vele úgy, az istenért ne! (...) [T]udom, és maga is tudja, maga jómadár, hogy az ember a feleségével minden szabadságát elveszti. Ne higy-

gye azt, hogy a felesége olyan, mint a szeretője, csak ezt akartam mondani." Henri megpróbálja közbevetni: „A nő mindig csak nő marad", beszélgetőtársa azonban nem tűr ellentmondást. „Tévedés! A házassággal a szerelem komoly dologgá lesz. Igen, a kaszinóban, szabadszájú emberek között, férfiak társaságában, ahol a trágárságok csak úgy röpülnek, senki se élvezi jobban a pikáns és piszkos dolgokat, mint én. (...) De ne tereferéljünk csak így a szent házasságról." Rögtön ki is fejti elméletét, miszerint „A női szemérem közfal. Ne becsülje le ostobán, mert összeomlik, rés támad benne és végül a szomszédok szépen átsétálnak rajta. (...) Számolnunk kell a nő ösztönös perverzitásával. A nő kíváncsiskodik, kis kérdéseket intéz hozzánk: kotnyeleskedik és mindenbe beleüti fitos orrocskáját. A feleségem is nemegyszer tapogatózott ilyen helyeken; de én adtam a tudatlant és ő végül nem is gondolt már rá."

Vernet úr, bármennyire bízik is abban, hogy tisztán lát, lényegében csak megfoghatatlan általánosságokat szajkóz. Lássuk hát, mi rejlik a szigorú tiltás mögött.

1. Az ember nem teszi ki a feleségét annak, hogy rossz társaságba hurcolja. Ezt akár jogi perpatvarban is fejére olvashatják a férjnek. 1880-ban egy házassági közösség megszüntetése ügyében folytatott perről számot adó bűnügyi újságíró a következőképpen számol be a szembenálló felek által fölhozott érvekről. Mme Santerre elvitathatatlanul bűnösnek találtatott házasságtörésben, férje azonban súlyosan hibázott, amikor „túlságosan is úgy bánt vele, mintha a szeretője lenne".[17] A férj tehát nem fogta fel, hogy „a házasság komoly dolog"; züllött életvitelt folytatott (kabarék műsorait látogatta, kétes erkölcsű estélyekre járt), s ezt azzal tetézte, hogy a feleségét is magával vitte ezekre a helyekre.

Mme Santerre úgy érzi, beszennyezték. Azt mondja, úgy bántak vele, mint egy cafkával, nem pedig azzal a tisztelettudással, ami egy hites feleséget megillet. Bizonyság, ahogyan erről titkos naplójába ír. „Egy kurtizán legalább hivatkozhat iskolázatlanságára, nyomorára. De én, milyen mentséget hozhatok föl erre a szégyenletes alkura? Nem odaadtam magam, hanem áruba bocsátottam a testem. Mindig azt hiszem, hogy a férjem majd rendesebb lesz; azt mondom magamnak, ha az érzelmeire nem hathatok, hát akkor hassak az érzékeire! Legalább küzdjek, mielőtt engedek. De hiába, ki vagyok fosztva."

A házasságtörő nő elég gyakran próbál azzal védekezni, hogy a bűnös érzékiségre voltaképp maga a férje szoktatta rá. Amikor a már említett bűnügyi újságíró a Vast-Vimeux házaspár válóperéről számol be, a rajtakapott feleséget idézi, „aki szerint a

férje házasságuknak már legelejétől fogva kikövetelte, hogy vele tartva keresse a barátai szeretőinek a társaságát."[18] Az újságíró ehhez rögtön hozzáfűzi: érdemes ezt összevetnünk Mme Santerre-nek azzal az állításával, hogy „férje mindig elvárta tőle, hogy részt vegyen a társasága rendezte vacsorákon, »kanbulikon«."

2. Kerüljük feleségünk olyan simogatását, mely degradáló lehetne (ami, hogy mit is jelentsen, sosem válik világossá). A *Le Code de la femme* egyértelműen fogalmaz: „A házastársi kötelesség, mely kikövetelhető, mentes kell legyen minden természetellenes aktustól, s nem lépheti túl a mindenki által ismert határokat. A házastársak hálószobája nem gyalázható meg. Ha az ifjú leány s a feleség szemérme között egy egész világ teremt is különbséget, percig se gondoljuk, hogy a férjes nő szemérme többé nem számít, s hogy a férjnek szabadságában áll bármit megtenni a feleségével. A házas asszonynak még házastársi kötelességeinek teljesítése közben is joga van elvárni, hogy tisztességtudóan közelítsenek hozzá, s betartsák az illendőség szabályait."[19]

Mit is jelent, hogy az ember tisztelettel tartozik a feleségének? Azt, hogy a férj csak higiénikus szexuális kapcsolatot kezdeményez, amelyet nem szennyez be semmiféle érzékiségre törekvés, mely esetleg kéjvágyát életre hívhatná. Ha ennél mélyebbre merészkednék a szexualitás titkaiba „beavatás" során, akkor felesége az utcalányokhoz válhatna hasonlatossá, s előbb-utóbb megcsalná férjét. Az a kockázat is bizonnyal fenyegetné, hogy férje megveti majd, hiszen az érzékiség mindig párban jár a romlottsággal. Az élvezkedés kitanulása nincs minden kockázat híján. Olyasfajta lassú lealjasodást jelent, mely – mint minden rothadás – ahhoz vezet, hogy undorodni kezdesz önmagadtól, s párod is viszolyogva fordul feléd. A férj felelősséggel tartozik törvényes hitvese erkölcsiségéért. A leginkább veszélyes időszak ebből a szempontból persze a mézeshetek. A jeles orvos, Charles Montalban, az *Ifjú házasok bibliája* szerzője kellőképpen föl is készíti a házasulandó fiatalembert. „A férj gyengéd, szenvedélyes. Forrón szeret, túl könnyen enged vágyai tüzének. Nem tudja a szerencsétlen, hogy oly szenvedélyek lángját szította föl, melyeket később nem lesz többé módjában eloltania."[20] Az első hónapok során tartózkodjék a szerelmi túlzásoktól. A házastársi szex óvatosságot és tapintatot igényel.

A túlontúl igénybevett férj

A tisztességtudó feleség kilép a neki rendelt szerepből, ha úgy viselkedik,

mintha férjébe szerelmes szerető lenne, s folyvást lángra akarná lobbantani. Mindent a feje tetejére állít, megzavarja azt a nyugalmat, melyet férje joggal vár el a törvényes házasság keretein belül. Ezt a hibát követi el Germaine is, aki egy Porto-Riche nevű író *A szerelmes nő* című darabjának hősnője. Mint egy szerető, veti hanyagul férje, Étienne íróasztalára sálját. Mint egy szerető, minden magakelletés nélkül adja oda neki magát, amivel kiváltja férje megvetését. Az éjszaka egymással töltött percekről beszél neki, amire Étienne azt válaszolja, jobban tudná értékelni őket „ha nem vesztenék értéküket sietős beleegyezésedtől; ha néha lehetőséget adnál arra, hogy kimutassam: kívánlak. (...) Nincs benned büszkeség."[21] Mint a szeretők szokták, Germaine maga is szeszélyesnek mutatkozik, megpróbálja lebeszélni a férjét, hogy elmenjen egy kongresszusra. Étienne erre aztán rendre utasítja: „Nem csak szerelem van a világon! Ott van a munka, a család és a gyerekek is!"[22] Germaine, akinek nincs még gyereke, dühbe gurul. „Túlságosan a szeretőd vagyok ahhoz, hogy jó anya lehessek? Ezt akarod mondani?" A paradoxon az, hogy Étienne nosztalgiával gondol vissza azokra a házasságkötése előtti időkre, melyek során akkori szeretőjével békésen elrendezett – úgy is mondhatnánk: családias! – nyugalomban élt.

Egy férj hamar belefárad a felesége szerelmeskedési igényeibe, a hétköznapi élet emezekkel nemigen fér össze. Mme Adam *Coupable* című darabjában Louis (aki egy éve vette feleségül Cécile-t) a következőket vallja meg barátjának. „El sem tudod képzelni, mit jelent, ha egy szép, intelligens és gazdag asszony szeret, aki semmi egyébre nem vágyik, mint hogy a férjében leljen szeretőjére. Ez maga a pokol! Valóra váltani egy fiatal lány romantikus álmodozásait! Elviselni, hogy folyton álomvilágbéli hőseivel hasonlítgasson össze! A szemrehányások, a könnyek, az elmúlt események fölött rágódó féltékenység... egész álló nap ez megy! Ahogyan egy újra férjhez ment özvegy méricskéli össze az elhunytat a jelenlegivel, a férjhez ment leányka azokhoz a potenciális udvarlókhoz mér hozzá, akikhez feleségül mehetett volna. Az örök refrén meg persze: »Az biztos igazán szeretett volna!« Aztán jönnek az ellágyulások, s velük folytonosan az elfoglaltságod miatti elégedetlenkedés. Hányszor hallottam már, »Csak annyit mondj, hogy szeretsz! Nem kérek tőled mást, csak ezt.« – »Igen, szeretlek.« – »Nem igaz, unsz engem, eleged van belőlem!« – »De nem! Dehogy is! Szeretlek!«."[23]

A házasságnak mederben kell tartania a nemiséget és a szenvedélyeket. A férfi azért házasodik meg, hogy módja legyen nyugodtan pi-

henni a családi „fészekben", melynek őrzője a feleségül vett hitves. Gyengédségre van szüksége, nem vad vágyakra, meg olyan szerelmi nekirugaszkodásokra, amelyek tökéletesen fölborítanák a normális életvitel menetét. Jules Renard kellő humorral mutatja be ezt föntebb említett *Az élősdi* című könyvében. A már „öreg házasoknak" számító Vilard házaspárt őrült szenvedély fűti, „a szerelemtől lesoványodtak, csokoládébonbonokat szopogatnak, amelyeket átadnak egymás szájába, heves csók kíséretében. Lángolnak, emésztik magukat, nem törődve a környezet vicceivel és az orvosok tilalmával. A férjnek minden hat hónapban szanatóriumba kell vonulnia."[24] A tengerparti nyaralások ahelyett, hogy csillapítanák egymás iránti szenvedélyüket, csak fölszítják a bennük lobogó lángot. Úszás után kijönnek a vízből, és rohannak, hogy egy kabinban egymásnak eshessenek. Nemcsak a nyugalomban élt életet, de a férj egészségét – ha szabad mondanunk: életét – fenyegeti a házaspár csillapíthatatlan szenvedélye. Ha a feleség tisztességes asszony lenne, nem lenne hajlandó részt venni efféle kicsapongásokban.

A feleség szégyene

„Minél inkább kínálja magát a nő, annál kevésbé tiszteli őt a férfi. Minél inkább kegyei válogatatlan fölkínálásával akarja befolyásolni a férfit, annál inkább csökken az a megbecsülés, melyet ki tudott vívni magának, mert könnyen megeshet, hogy a férfi inkább olyasvalakihez kötődnék, aki »elbukásáért«, magamegadásáért magasabb árat szab. Az erénynek ritkaságértéke van; a szerelem tüzét csak hevíti, ha kielégítetlen marad s áldozatokat kell hoznia", írja J.-P. Dartigues egy, a női házasságtörés okait föltárni kívánó könyvben.[25] Az okok közé számítja a házastársak között előforduló „csaló szédelgést" (értsd a fogamzásgátlás technikáinak alkalmazását), melyek rászoktathatják a feleségeket kéjvágyuk kielégítésére, mivel ilyenkor a szexuális kapcsolat nem fenyeget terhességgel. Ha pedig a házasságon belül megszokottá válik a kéjérzetre törekvés, onnan már csak egyetlen – nehézség nélkül megléphető – lépés a házasságtörés. Ez a veszély párban jár egy másikkal: „Hogyan is lehetne tisztelni egy kéjsóvár feleséget? Az ilyen nő könnyen elveszti férje szemében azt az erkölcsi nimbuszt, a szeméremnek azt a glóriáját, mely oly nemessé képes varázsolni egy feleség arcvonásait."[26]

Az a feleség, aki túl könnyen adja oda magát férjének, azt kockáztatja, hogy férje kevesebbre fogja becsülni, de azt is, hogy magamaga fogja kevesebbre becsülni magát. A *Journal de Simone*-ban Marcel Prévost

elképzeli, milyen mérleget készít egy év után egy fiatal nő a házasságáról. Simone úgy gondolja, hogy a házasság örömei háromfélék: a hiúság örömei (végre társadalmilag értékelt szerephez jutottam), az érzelmi örömök (van egy társam), és végül „az a perverz élvezet, hogy végre nem vagyok szűz”[27] Ártatlansága elvesztését két szakaszra osztja: az elsőben passzív volt, átélte „az agonizáló szemérem valamennyi fölhorgadását”; majd fölébredt aktivitása, és magával ragadta a „házastársi tisztátalanság gerjedelme”. Ebben a második szakaszban szabad folyást engedett érzékei kíváncsiságának. „Én voltam, aki fölzavartam álmából férjemet, én izgattam érzékeit, én voltam, aki – ügyesen – olyan feladatok teljesítésére ösztökéltem, melyekre – magától – tán nem is vállalkozott volna.” Szégyelli magát azért, hogy hogyan viselkedett. „Azt hiszem, túlságosan is szeretője voltam a férjemnek. Úgy viselkedtem, mint Delila, aki teste varázsával csábítja el a mellette fekvő férfit. Azt hiszem, ezekben a percekben Jean megvetett engem.” Mi más következhetnék a házastársak bujálkodása után, mint a csömör. Innen pedig csak egy lépés a házasságtörés, könnyen megléphető lépés.

Az a feleség, aki túlságosan szabadosan viselkedik férjével, előbb vagy utóbb föl fogja kelteni gyanúját. Valaki netán már az esküvő előtt beavatta volna a szerelem tudományába? A simogatások ne lépjenek át egy bizonyos küszöböt! Mikor – kicsit megkésve – visszagondol arra, hogyan is adta oda magát neki Camille, Louiset, a férje, beigazolódni látja, a felesége „ballépéséről” szállingózó pletykákat. „A mohó ajkak, a simogató kéz játékai, a fojtogató erejű ölelések!... Íme a bizonyság Camille ellen. Egy szűzlány nem tud még így szeretni... Majd arra gondolt (s ez izzó vasként égette szívét): Olyan dolgokra tanított, amelyek ismeretlenek voltak számomra!... Olyan dolgokra?... A szerelmeskedés összes csodáira!”[28] Az igazság az, hogy Camille-t valamikor elcsábította valaki, majd magára hagyta. Louiset-vel úgy kötött házasságot, hogy terhes volt már. Szereti a férjét, akivel gyermekkoruk óta jó barátok. A nászéjszakájukon riadt szűzlányként viselkedik, nem is annyira színlelésből, mint inkább azért, mert tényleg igazán zaklatott és szörnyen vétkesnek érzi magát. Azért tettette, hogy szűz, mert valóban szerette volna épp oly ártatlanként átadni magát férjének, mint az őneki. Könnyek, sóhajok, visszautasítás...

De Camille aztán túlságosan messzire merészkedett. Hogy letörölje magáról a hajdani szeretőnek még a nyomát is, azokat a „szerelmi őrületeket”[29] akarta férjével gyakorolni, melyekkel a szeretője ismer-

tette meg. Kezdetben Louiset belemerül az érzékiségbe, melyet felesége kóstoltat meg vele, azonban hamarost sikerül kiszakítania magát ebből a varázslatból. A fiatalasszony megérti, hogy ideje elkezdenie másképp viselkedni. „Elkezdett »nem kötélnek állni«, Louis pedig elkezdett hevesebben közeledni hozzá. Így végül is szerelmük megismerhette végre a kikönyörgött, mindig lanyhán elutasított, de mindig elnyert kegyek édes örömét."

Tévedés lenne tehát úgy képzelnünk, hogy a fékevesztett bujálkodás valaminő házastársi frusztráció következménye. Lehet, persze, az is, de lehet akár gyökeresen ellentétes oka is. A házastársaknak a hálószobában elnyert gyönyöre végzetesen megronthatja a kapcsolatot. A népszerű írónő, Colette, a következőket mondatja hősnőjével, az egy évvel korábban férjhez ment Claudine-nal. „Érzem, ahogy lassan-lassan áthatja lényem a romlásnak, majd romlottságnak az a kellemes folyamata, melyet Renaud-nak köszönhetek."[30] A férj, aki kétszer annyi idős, mint ő „föltárta előtte a kínált és átérzett kéj örömének mindvalahány titkát". Ezek fölfedezése olyan örömmel tölti el, „mint a kisgyereket, amikor valami életveszélyessel játszik". Claudine-nak később akad egy leszbikus kapcsolata. Renaud egyáltalán nem „szívja mellre" a hűtlenségét. Épp ellenkezőleg! Bérel Claudine-nak és barátnőjének egy garzonlakást, még később pedig – egyszerűen kíváncsiságból – lefekszik Claudine szeretőjével. A Claudine-sorozat *Claudine s'en va* című későbbi kötetében megint Claudine és Renaud a főszereplők, ezúttal azonban egymáshoz hűséges partnerekként. Colette hangúlyosan emeli ki, hogy ez a pár botrányosan él, nem annyira házaspárként, mint inkább szeretőkként. Amúgy nehezen is képzelhetők el sokgyermekes családként. A *Claudine*-sorozat nagy sikert aratott az olvasók körében. Ebben nagy szerepe volt a szabados szexualitás finom bemutatásának. Csemege volt a leszbikus szexualitás epizodikus ábrázolása is. De ha „botrányt" okozott is a könyvek megjelenése, az legalább annyira a házastársak szélsőséges szexualitása ábrázolásmódjának tudható be. Férje, Willy irányítása alatt Colette képes volt ügyesen adagolni az erkölcstelenséget. Mi is lehetne erkölcsösebb végkifejlet, mint a *Claudine s'en va*, az a regény, amely Claudine és Renaud közösen vállalt jövőjét mutatja be, hiszen Claudine azért megy el, hogy a világtól és annak (a könnyű lányok bájai által jelentett) szédítő forgatagától távol, az egészséges, romlatlan természet kebelén kizárólag csak férjének szentelje figyelmét.[31] Érdemes aláhúzni, hogy a „sokat sejtető" cím (Claudine távozik) a legkevésbé sincs összhangban ezzel a végkifejlettel, mivel

azt sugallja, hogy az olvasók számára addigra közismertté vált főszereplők szakítani fognak.

Az egész *Claudine*-sorozat legérdekesebb könyve, a Colette által 1936-ban megjelentetett *Mes apprentissages,* aminek alcíme „Ce que Claudine n'a pas dit". Colette ebben a könyvben végleg leszámol férjével-szerzőtársával, akitől különben már régen elvált. Elmeséli, hogyan érkezett meg vidékről Párizsba 1894-ben. Húsz éves, frissiben házasodott össze Willyvel, aki meg harmincöt. „Legyen elég annyit mondani, hogy ha egy csomó fiatal lány szívesen rakja kis kacsóját egy nagy szőrös mancsba, ha egy kiéhezett száj követelőzésére ajkát kínálja, ha derűsen figyeli, ahogy a falra egy ismeretlen férfi hatalmas árnyéka vetül, az csak annyit jelent, hogy a kíváncsi érzékiség nagyon is határozott tanácsokat susog a fülébe. Nem sok idő kell ahhoz, hogy egy skrupulusokat nem ismerő férfi egy ártatlan és tudatlan lányból a szexuális szabadosság istennőjét faraghassa, aki semmitől nem fordul el undorral. (...) Az emésztő szexuális vakmerőség tömegével özönölteti az idő előtt megrokkant csábítók nyakába azokat a fiatal, türelmetlen karriervágyú kis szépségeket, akikkel én, ma már, több élettapasztalattal, hevesen vitatkoznék. A megrontónak még csak említenie sem kell, mennyit fizetne, csiripelő áldozatát semmi nem tartja vissza attól, hogy belemenjen az üzletbe." Micsoda döbbenetes szöveg! Lehet-e ennél hatásosabban kifejezésre juttatni az önmagaddal szemben érzett dühöt és bűntudatot? Odaadta magát a férjének, „rákapott az ízére", végül pedig úgy érezte, bűnhődnie kell, amiért ettől mocskossá vált. Ne hagyjuk észrevétlen a „megrontó" szó használatát, mely arra rímel, ahogyan Colette a *Claudine en ménage*-ban az őt lassan-lassan átható romlottság kellemes folyamatáról beszél. Az ember tényleg úgy érzi, mintha Marcel Prévost valamelyik könyvét olvasná. Az efféle tanúbizonyság azért értékes, mert arra mutat rá expliciten, hogy az irodalom mennyire képes „formálni" az életet. Colette a maga megélt tapasztalatairól pontosan azon a nyelven számol be, amelyet egy korabeli regény használt volna.

Egy bölcs asszony tehát minden áron elkerüli az undorkeltést – akár azt, amelyet viselkedése valakiből kiválthat, akár azt, amely rövidesen saját magával szemben is eltölti az érzéseit – és csak nagy körültekintéssel adja oda magát, a tisztességtudás határain belül. Ahogyan hajdan Mária Terézia tanácsolta leányának: „Ne hagyd, hogy a férjed iránt érzett gyengédség szélsőséges magaviseletre ragadtasson (...), bánj óvatosan még a legártatlanabb simogatásokkal is." Olyan tanácsok ezek, melyek

arra szolgálnak, hogy a nő a házastársi kapcsolatban is boldog lehessen. Biztos, ami biztos, a frissen színre lépő újság, *La femme et la famille et le journal des jeunes personnes*[32] legelső számában újra is közli őket. A 19. század második felében a korábbiaknál „karcosabban" fogalmazódik meg az a kívánalom, hogy a házastársi szexualitás mérsékelt legyen. Ez persze már jóval korábban megfogalmazást nyert. Gondoljunk csak Balzac *Mémoires de deux jeunes mariées* című regényére,[33] ahol Balzac szembeállítja egymással a sikeres, az értelemre, a rációra alapozott házasságot, azzal a maga körül mindent fölégető szenvedéllyel, amely összeegyeztethetetlen a törvényesen kötött házassággal. Renée, a bölcs barátnő így ír a szenvedélyes Louise-nak: „a házasélet dicsősége éppen ebben a nyugalomban, ebben a mélységes egymást-ismerésben, jónak és rossznak abban az egymással-megosztásában van, amit a hétköznapi tréfálkozások ki szoktak figurázni. Ó, mily nagyszerű Sully hercegnének, a nagy Sully feleségének szava, akinek azt mondták, hogy a férje, bármenynyire is »komoly« ember, szeretőt tart, s ezt nem röstelli. »Ez igen egyszerű – felelte – én a háznak a becsületét képviselem, s nagyon szomorú lenne, ha a kurtizán szerepét kellene itt játszanom.« Te inkább gyönyörvágyó vagy, mint gyöngéd, feleség és szerető akarsz lenni egy személyben. Héloïse lelkével és szent Teréz érzékeivel átengeded magadat a törvények szentesítette kicsapongásoknak; egyszóval lealjasítod a házasság intézményét."[34]

Clément Vautel paradoxonjai

Clément Vautel újságíró volt, de regényeket is írt. 1924-ben jelent meg *Madame ne veut pas d'enfant* című könyve, melyben humorosan visszájukra forgatja az uralkodó kliséket. A kiinduló helyzet klasszikus. Paul Le Barrois 39 éves. Tíz éve az általa kitartott Louise Bonvin szeretője. Papucsát, melybe fölkeléskor belebújik, az ő lakásában tartja, s minden szokása oda köti. Egyszer csak – hogy végre új életet kezdjen – úgy határoz, hogy megházasodik. Nos, itt kezdődnek el balviszontagságai.

Egy 22 éves, ifjú leánykára vet szemet, aki csak egyre vágyik: hogy társasági életet élhessen. Cseppet sem hasonlít Porto-Riche darabjának, az *Amoureuse*-nek a főhősnőjére, aki szenvedélyes szeretője lévén férjének, mentségként legalább szerelmi szenvedélyére hivatkozhatott – de épp oly mértékben nem hagyja nyugton a szerencsétlen férjét ő sem. Ugyanis sokkal inkább kurtizánként viselkedik, mintsem törvényes hitvesként. Jegyezzük meg rögtön, hogy amikor egyik barátja

ezzel üdvözli Pault: „Láttalak ám valamelyik este a Tücsöktanya egyik szeparéjában egy nagyon vonzó kis tyúkkal!",[35] Paul nem meri bevallani neki, hogy a „kis tyúk" a felesége. Élyane szűz volt ugyan, amikor feleségül vette, de Paul a nászéjszakától fogva úgy érzi, hogy egy „cafkával" van dolga. Élyane azt akarja, hogy egy ultramodern szállodában béreljenek lakosztályt, Paul viszont egy „fészekre" vágyna. A szállodában, a „rövidre fodrászolt hajú kis nőcske", aki nagyon sokat fürdik, állandóan „mon chéri"-nek becézi, régi, nem túl dicsteljes kalandjait juttatja Paul emlékezetébe...[36] Megcsalni nem csalja meg, de ez többé-kevésbé a véletlenen múlik. Az ágyban pedig kifejezetten úgy viselkedik, mint egy „sarkangyal": „Paul Élyane-nál olyasfajta készséges odaadásra és leleményes képzeletvilágra vélt ráfeledkezni, mely a »felvonások közötti szünetekben«, mi tagadás, kissé nyugtalanná tette."[37]

Visszatér hát korábbi szeretőjéhez, aki már a házasságkötése előtt előre megmondta neki, hogy mi lesz ebből. A férjek – ezt nagyon is jól tudja – egyre inkább hiányát érzik az ágyban a meleg vizes palack jelentette kényelemnek. Két állandó szeretője is van, mindketten azért látogatják, hogy tőle kapják meg azt a nyugodt, „polgári" jóérzést, amelyet egyiküknek sem tud nyújtani a felesége. „A vasárnapi ebédet fölszolgáló szerető, aki mellett kipihenhető az ideges, követelőző és frivol »törvényes hitves« jelentette stressz, olyan árucikk, mely egyre inkább szükségessé, rövid időn belül pedig nélkülözhetetlenné fog majd válni."[38] Louise, a hajdani szerető, megszánja Pault, előveszi a papucsait, az ott hagyott pipáját, csinál egy meleg levest, s korán ágyba bújik vele... Paul most először érzi magát boldog házasembernek! Íme a „fészek-meleg a hitvessel, tüzes szex a szeretővel" sztereotípia bájos megfordítása.

Paul házasságát Louise menti meg, ugyanis azt javasolja Élyane-nak, hogy szüljön gyereket, s biztosítsa már végre Paul számára azt a békés, nyugalmas családi életet, melynek olyannyira szükségét érzi. A baba születése valóban mindent megold: Élyane már nem vágyik esti kiruccanásokra; minden gondolatát kisbabája foglalja le, akit szoptat. Paul pedig, aki végre nyugodtan papucsba bújtathatja a lábát és leülhet, hogy békén elolvassa újságját, többé már nem a hajdani szeretőjénél keresi azt, amire felesége társaságában korábban nem lelt. Ami Louise-t illeti, keserűen vallja meg, neki magának is nagy kedve lenne ahhoz, hogy otthonülő nő, feleség, anya és háziasszonyként élje az életét. Rendelkezik valamennyi ehhez szükséges tulajdonsággal: rend- és tisztaság-

kedvelő, erkölcsi érzéke is megvan hozzá – lelkes híve Henry Bordeaux könyveinek. „Ez igen! Ez irodalom! Szemben azokkal az ocsmányságokkal, amelyekben egyetlen rendes férfi sem található, nincs egyetlen nő sem, aki viselkedni tudna!...". Sajnos azonban kitartott nő, nincs lehetősége átállni a másik táborba. Ezért próbálja jó útra téríteni Élyane-t (aki „tisztességes asszonynak" számít), arra ösztökélve – ha már, szerencséje folytán, a barikádnak a „jó" oldalán találja magát –, értse már meg, mik a feladatai, s teljesítse azokat kötelességtudóan.

Ha 1924-ben Vautelnek, hogy kacajra fakassza az olvasót, módjában áll ily fenekestül fölforgatni a régi szereposztási konvenciókat, az csak azért lehetséges, mert a mentalitások, a gondolkodásmódok ugyancsak megváltoztak az idő múlásával. Tanúbizonyság erre Victor Margueritte (a későbbiekben majd még elemzendő) trilógiája. Az új ideológia ugyanis igyekszik meghaladni a hagyományos szereposztási lehetőségeket; igyekszik elfogadtatni azt a gondolatot, hogy a feleségnek is joga van a szexualitáshoz.

Az átkozott

„Titokban gyűlöl, s nem kell neki Pauline sem: / Ma illőbb neki, bár talán szerette rég, / Megvetni a bukott vetélytárs örökét."[39] Gilbert Lascault a következő kommentárt fűzi Corneille *Polyeucte*-jének fönti soraihoz. „Az ember eltűnődhet ezen a furcsa fölfogáson: miért is veszítené el személyes integritását az a nő, aki valaha másik férfit szeretett? Miért ne lehetne akkor is teljes értékű személyiség? Miért csak fragmentumok maradnának belőle? Mintha a szerelem fölfalta volna húsát, csak csontokat hagyva hátra?"[40] S hogy értetlenségét pozitív ellenpéldával szemléltesse, Jules Lemaître XIV. Lajosról írt könyvéből idéz: „Örömteli látni, hogy az ifjúsága teljében tündöklő nagy király [Lajos ekkor már 45 éves!] egy ötvenedik évét éppen betöltő kegyes hölggyel lép frigyre. Egy olyan hölggyel, kinek hajdan egy nyomorék bohóc [Scarron, a költő!] szakította le (már amennyire tudta) ifjúkora virágát, s a glória övezte homlokú monarcha még harminc éven keresztül élt abból a maradékból, amit a csonka lábú meghagyott." Mi sem fejezi ki pontosabban a 19. század gyötrő szorongását: mihez kezdjen az ember, ha egy nő élete során *egy*nél több férfihoz is tartozott. Az a bizonyos *egy* lehet a férj maga, de lehet az első szerető is. Voltaképp mindegy is. Az első szeretőről tudomást véve, a közvélemény „összezár": a házas asszony arra a lejtőre lép, melynek az alját a *félvilágiság* jelenti.

Sok egyéb ok mellett, ez is belejátszik a válás lehetőségének beve-

zetésétől való ódzkodásba. Egy elvált asszony újból férjhez mehet. S mi más lesz akkor az új, a második férj, ha nem annak élő bizonysága, hogy a nőt két férfi is birtokolta. A nő válópert követő újraházasodása pont arra szolgál menlevélül, ami felháborodást keltő; tudniillik a nő bélyeget hordhat magán: két férfinak is odaadta magát, akik mindketten élnek, s bármikor előadódhat az a helyzet, hogy társaságban szembe kerülnek egymással. Paul Hervieu korabeli színpadi szerző pontosan ezt a helyzetet mutatja be *Le Dédale* című darabjában. Mariane Vilard-Duval elvált nő. Van egy tízéves fia. Újból férjhez megy. Unokatestvére, aki férjes asszony (nem mellesleg: szeretőt tart!), szörnyen felháborodik. „Az ma még szerencsére nem módi, hogy egy nő összeereszthesse a tegnapi férjét, meg a mostanit!”[41] S határozottan állítja, hogy „egészen más »hivatalos bizonyítványt kiállítani« arról, hogy két férfi is van, akik előtt egyformán nincs semmi titka”, mint a házasságtörés, ami közel sem ennyire súlyos, „mivel ha egy férjes asszony szeretőt tart, ezt titokban teszi, s e titok feszegetése nem tartozik a nagyvilági illem követelményeinek feladatkörébe”.

Egy nő második házassága ezek szerint a „nagyvilági” illem „kedélyvilágát” borzolja. Egyszersmind tárt kaput kínál a második férj féltékenységének. Amikor az újdonsült házasok a színházban összetalálkoznak az első férjjel, az új férj azt vallja Marianne-nak: „Láttam, úgy tekint rád, ahogy mi, férfiak, az olyan nőre szoktunk nézni, aki egyszer már a miénk volt.”[42] Féltékenységéhez ok és alkalom adódik. Marianne és első férje kisfiuk betegágyánál találkoznak, majd, többé-kevésbé véletlenségből, le is fekszenek egymással. Marianne képtelen megérteni, hogyan is volt képes erre, s úgy érzi: örökre beszennyezte magát. Mikor új férje meg akarja csókolni, így sikolt föl: „Csak semmi csók!... Szerencsétlen!... Neki adtam magam!” Nem próbál önfelmentő magyarázatot keresni arra, amit férje „az érzékek tombolásának, egy cafka nemtörődömségének, basz-dühnek” nevez.[43] Annyit kér csak tőle, engedje vezekelni, engedje, hogy fia jövőjének szentelhesse magát, bocsánatot nyerve ezzel magának az elkövetettekért. Férje azzal a feltétellel engedélyezi ezt számára, hogy többé nem találkozik első férjével (akit később mellesleg megöl, majd maga is meghal). Felesége pedig – immár férfi társ nélkül – vezekel elkövetett vétkéért, melynek leglényege így összegezhető: elvált.

Az elvált nő volt férjének mindenki által (a jelenlegi férj által is) tudottan „viszonya volt” a nővel, s nincs biztosíték arra, hogy ez ne is-

métlődhetnék meg, főleg azon kötelék léte miatt, amit a közös gyermek jelenthet. A gyermek – mint előzőekben láthattuk – alkalmat teremthet a gyöngéd elérzékenyülésre. Esetenként akár még zsarolásra is. Alphonse Daudet valami ilyesmit mutat be a *Rose et Ninette*-ben. Régis de Fagan szerelmes Mme Hulinbe, aki néhány éve már külön él a férjétől. A férj most azonban alkut kínál a feleségének: egy együtt töltött éjszakáért cserébe engedi, hogy gyermekük – kit állami gondozásba tervez adni – anyjánál maradhasson. Mme Hulin szerelmes a neki udvarló férfiba, azonban nincs mit tenni, el kell fogadnia az alkut. Amikor Régis értesül a történtekről, ez olyannyira összetöri, mintha a nő szüzességét kínálná oda egy szeretőnek. „Valami új, valami ismeretlen terpeszkedik az ágyban, korántsem az a szigorú erkölcs, mely az özvegyi ágyat illetné meg (...) s mindez oly pillanatban köszönt be, amikor országainkban (...) a nő kezd ráébredni: mi is, valójában, a szerelem, s már nem pusztán elszenvedi kénytelen."[44] Mme Hulin lehetővé tette, hogy Régis gondolatvilágát egyetlen kép tölthesse be „azoké a kék szemeké, melyek most *a másik* simogatásaitól párásodnak be...", s tökéletesen tisztában van azzal, hogy „ha összeházasodnának, ez a fájdalmas rögeszme végig velük maradna, fölkavarná, bemocskolná boldogságukat".

Egy párkapcsolatban a nő az, ki a tisztaság megőrzésének letéteményese, s ha csak annyira futja, hogy partnerének azt legyen kénytelen fölkínálni, amit egy vetélytárs „örökül hagyott", azzal beszennyezi a kapcsolatot. Ebből következően egy elvált nő eleve gyanús lenne. Az 1884-es törvény életbe léptetése előtt mindazok, akik azt szorgalmazták, hogy újra lehetséges legyen elválni, azért tették ezt, mert így gondolták végét vetni annak a „fals" helyzetnek, melybe a férjétől elválasztott, de jogilag nem *elvált* státusú, önmagát eltartani nem tudó nő kerül. Egy Alexandre Laya nevű ügyvéd így nyilatkozik: „Kereshet magának barátot, »pártfogót«, de ha szakít vele, s aztán új barátra tesz szert, olyan »mély szakadékba« zuhan, melynek alján csak a káoszt találhatja."[45] A világ ugyanis nem bocsát meg. „Nem léphet be többé azokba a szalonokba, nem látogathatja azokat a társaságokat, ahol a házasságtörő, ámde *továbbra is házasságban élő* nőt (kinek tekintélyét csak emelni tudják kivívott sikerei) szívesen fogadják. Emez, bájos nonsalansszal fűzi karját fölszarvazott – ámde továbbra is *törvényesen hozzátartozó* – hites uráába, gőgösen szétnéz, majd kifakad: »Hogy' lehet *az ilyet* ide engedni?!«" A válás törvényi elfogadásának elvileg lehetővé kellett volna tennie egy nő számára, hogy újraházasodhassék, s olyan társadalmi életet éljen, mely semmiben

nem különbözik egy feleségétől. Ez azonban – úgy látszik – nem is oly egyszerű. Amit Laya a férjétől különváltan élő nőről mond, az elvált és újraházasodott nőre is érvényes lesz. A nagyvilági erkölcs prüdériája még mindig megkérdőjelezhetetlen hatalom...

Az ifjabbik Dumas, a *L'Étrangère* című darabjához írt előszavában elmagyarázza, miért *sokkírozza* a színházlátogatót, ha egy második szerető tűnik föl, amikor egy első szerető fölbukkanását a darabban a közönség szinte elvárja, s az illetőt többnyire rokonszenvvel fogadja. Ha egy házas nőről kiderül a darabban, hogy szeretőt tart, a nézők könnyen találhatnak mentséget számára, mivel (ne felejtsük, 1876-ban vagyunk!) válásra még nincsen lehetőség. Dumas lelkes híve volt a válás újraengedélyezésének, hogy ennek révén véget lehessen vetni az elhibázott házasságok fölbonthatatlanságának, s lehetővé tenni, hogy a házasság „szerelmi" legyen, s gyakorolni lehessen a házastársi hűséget. Attól a pillanattól fogva, amikor ez bekövetkezik majd, a hűtlen feleség nem formálhat jogot kíméletre. Ifjabb Dumas kissé elsiette a dolgot: a válás újra lehetővé tétele nem váltotta be azt a hozzá fűzött reményt, hogy a konvenciók kényszerei szabta házasságok helyébe azonnal szerelmi házasságok lépjenek – Paul Bourget regényeinek olvasói épp oly türelmetlenül várták a „házas nő első szeretője" színre léptét, mint Dumas színdarabjainak nézői. Dumas *fils* így folytatja: azt viszont nem bocsátják meg a nézők, ha a történetben egy második szerető is fölbukkan. „Egy nő ugyanis csak két férfinak adhatja oda magát. Férjének – aki, magától értődő módon, gyalázatosan bánt vele; és egy szeretőnek, aki imádja." Ha ez a szerető elhagyja, gyászfátylat illik öltenie magára. „Bármily fiatal légyen is, élete ezzel derékba tört, vissza kell vonulnia a nyilvános élet színtereiről. A színházból távozó nézőnek holt biztosnak kell lennie, hogy ez után a kemény lecke után a hősnő sosem fog már új kalandokba kezdeni." Ha egy második szerető mellett köt ki, többé nem kísérheti sorsát együttérzés. Akkor ez már színtiszta feslettség. Na de mivel magyarázzuk akkor a *Kaméliás hölgy* zajos sikerét, ahol pedig három szerető is téblából a világot jelentő deszkákon?! „Édes úr! hát ez egy kurtizán! Az egészen más!" Emennek a szerencsétlennek mentsége a nyomor, amelyben élt; mentsége, hogy nem tudja, mit tesz! A nagyvilágban forgolódó nő számára egyetlen mentség adatik – az egyetlen férfit ismerő szerelem.

Igen helyénvaló elemzés ez, és a szépirodalomban nagyon gyakran rábukkanunk az így megvilágított sé-

mára. Adott egy nő, akinek egyetlen szeretője volt csak, s aki egész életét annak szenteli, hogy föláldozza magát, illetve vezekeljen. Idézzük föl, például a *Comment elles se donnent*-ból a (*Par amour,* azaz: szerelemből) című szkeccset. Mme Thala, 30 éves korában szerelemből odaadta magát egy írónak, Jacques-nak. Mindent odahagyott érte, nélkülözésben élt. Amikor aztán Jacques híres író lett, a hölgy otthagyta, azt mondva, a férfinak többé már nincs szüksége rá. Jacques keresi őt, sajnálja, hogy eltűnt az életéből. Annak tudata, hogy Jacques még mindig szereti őt, segít a nőnek abban, hogy tőle messze távol, mindentől visszavonulva éljen, hogy csak e szerelem örökkévalóságának kultuszát szolgálja. A férfi is kultusszá teszi ezt a szerelmet, hiszen megőrizte azt a lakást, mely szerelmük hajnalának otthonául szolgált, telerakja virágokkal, s úgy nyilatkozik: „ez az én siratófalam".[46] Ez az odaadó rajongás – mondja a nő – teszi lehetetlenné, hogy féltékeny legyen a férfi éppen aktuális szeretőire. Úgy dönt, hogy ősz haját soha többé nem fogja festeni – ez mutatja, hogy a világból való elvonulásának szándéka megmásíthatatlan. Hogy egy nő igazán szeret, egyetlen egyféleképpen bizonyítható csak: ha egyszer – egyetlen egyszer – szívvel-lélekkel odaadta magát valakinek, ezt követően pedig föláldozza magát, így téve nyilvánvalóvá, hogy szeretője egyetlen és pótolhatatlan, s szó sem lehet arról, hogy egy vetélytárs által otthagyott „örökséget" láthassanak benne.

Egy nő, furcsa mód, felelőssé tehető mindenért, ami a testébe beleíródott. Az a kísértő gondolat, hogy a női testen kitörölhetetlen nyom hagyódhat, mindegyre fönnforoghat. Egy férfi esetében efféle föl nem merülhet. A férfi nyomot hagy, a nőn jel marad. A férfi semmit nem hordoz a testében. A nő teste viszont, ezzel ellentétben, tanúskodik a múltról, a múltjáról. Mondjuk úgy, hogy nyitott könyv, amelynek lapjain fölismerhető nyomok maradtak. Épp ezért lesz joga második szeretőjének arra, hogy szemére vethesse a valamikori „első" létezését. Lásd Anatole France regényét, *A vörös liliom*ot. Thérèse Martin-Bellème férjes asszony, de szabadon éli az életét. Három éven keresztül volt egy szeretője, Robert, akinek azért adta oda magát, mert az szerelmes volt belé, ő pedig érzéki vonzalmat érzett iránta. Majd megismerkedik Jacques Dechartre-ral. Föltámad bennük a szenvedély. Jacques azonban féltékeny az előző szeretőjére. Thérèse megpróbál észérvekkel hatni rá. Arról beszél, hogy ő Jacques-ot a múltját tudomásul véve szereti, nem kívánja azt fölhánytorgatni. Hja, ez egyáltalán nem ugyanaz – tromfol

vissza Jacques. „Egy nőnek nincs benne a vérében, a húsában a birtoklásnak az a végletes és magasztos indulata, az az ősi ösztön, amelyre a férfi a jogát alapítja. A férfi az az isten, aki egészen magának követeli teremtményét. (...) Te vagy a tárgy, én a lélek; te vagy az anyag, én a művész."[47] Gyötrelem számára minden, ami Thérèse-ben „őtőle, vagy – tudom is én? – *őtőlük* származik." Thérèse szavai leperegnek róla, ezért magához öleli, s úgy szeretkeznek egymással, mint még soha. A férfit, ahelyett, hogy megnyugodnék, még jobban mardossa a féltékenység, „mert most tudom csak, mit tudsz adni egy férfinak". Végül is elválnak egymástól, mindkettőjükben ott kísért a „másik".

Ajánlatos, hogy a nő sose hagyja, hogy egy férfi azzal gyanúsíthassa: a vele való megismerkedést megelőzően voltak már kalandjai. Ezért fontos a szemérem. A kihívó viselkedés önmagában is elég lehet, hogy megsebezze a férfit, aki szeretni akarja. Túl sok mindent fed fel. „Voltak pillanatok, amikor mindenki szeme láttára, talán önkéntelenül is, megengedett magának egy olyan gesztust, mozdulatot vagy arckifejezést, ami zárt ajtók mögött lázba lett volna képes hozni egy szeretőt. Bárki, aki ránézett, magáénak érezhette a gyönyör egy szikráját, körülvehette tisztátalan gondolatokkal, beleérezhetett titkos simogatásainak örömébe."[48] Egy nőnek kötelessége, hogy a teste használatáról állandóan számot adjon... a férjének, a szeretőjének, a potenciális szeretőjének – annak a férfinak, aki ránéz, akinek érdeklődését fölkeltette. Nem meglepő tehát, hogy arra, a férfiakra jellemző megszállottságra, amellyel a nő testében valaki másnak a nyomát keresik, a nő bűntudattal válaszoljon. Amikor szeret, arról álmodik, hogy „újra szűz lesz", eltöröl magában minden korábbi „nyomot". A nekifeszülés, hogy elvesztett ártatlanságát visszaszerezze, annál hevesebb, minél terheltebb a nő múltja. Az utcalány Elisa, Edmond de Goncourt regényének prostituált hősnője egy nap beleszerelmesedik egy katonába, akitől egyszer virágot kapott. Ártatlan fiatal lányként akarná őt szeretni, „az ártatlan tudatlanság gyöngédségével, kedves simogatásokkal, tiszta és kedveskedő csókokkal".[49] Amikor aztán a katona erőszakkal teszi őt magévá – hisz nem egyéb prostituáltnál –, akkor megöli.

A nyilvánosházi lány arról álmodik, hogy a férfi, akit szeret, szűzlányként fogja majd kezelni, s így, ezzel mossa patyolatfehérré a múltját. Minden nő azzal akarna bizonyságot tenni szerelméről, hogy újból fiatal lánnyá válik s érintetlenül adja oda magát kedvesének. Különösen, ha házasságról van szó. Ilyenkor egé-

szen paradox helyzetek állhatnak elő. Egy ifjú leány odaadja szüzességét egy férfinak, aki később feleségül kéri. Ekkor elfogja a kétségbeesés a múltban történtek miatt, s magát okolja, amiért nem lehet érintetlenül a felesége. Henri Bataille *La femme nue* című darabjában a főhősnő ezt mondja az őt feleségül kérő szeretőjének: „Rettenetesen elszomorít, hogy olyan nő vagyok, akinek múltja van... hogy nem az a tiszta nő vagyok, akit megérdemelsz... szeretném, ha nem adatott volna megismernem téged, s a mai napon látnálak meg életemben először."[50]

Marcel Prévost egyértelműen karikatúrának láttatja ezt a fajta skrupulust a *Lettres de femmes* „Vezeklés" címet viselő fejezetében. Louise de Marie nővér egy bizonyos Monsieur de Vaubert-nek ír levelet. Bevallja neki, hogy imádta őt, de amikor ráállt, hogy a szeretője legyen, ez összetörte az álmait. Mik voltak ezek? „A legszebb, a leggyöngédebb, s – legfőképp – a legtisztább ártatlanságú hitvese akartam lenni Önnek." Képtelen magának megbocsátani, hogy többé már nem érintetlen: „Nem tudtam volna mást nyújtani Önnek, mint egy érintetlenségét elvesztett testet, hamvát vesztett lelket. Nem lehettem volna más az Ön számára, mint egy *másoknál kevésbé tiszta feleség!*" Így tehát kolostorba vonul, ott vezekel, s arra kéri Istent, hogy szeretője találjon magának szeplőtlenül tiszta asszonyt. Tisztára olyan az egész, mint ha a nő személyisége meghasadna; egy feleségre, akit beszennyez a másik, a szerető magaodaadása.

A még érintetlen női test akarásának dühe – s emennek talmi csillogása – kendőzetlenül jelenik meg Flaubert 1854. március 13-án Louise Colet-hez írott levelében. Louise előzőleg arról írt neki, hogy Edma Roger des Genettes (akit maguk között D.-nek neveznek – ez a D. a „díva" rövidítése volt) Louis Bouilhet szeretője, kétségtelenül kitartott nőszemély. Flaubert a következőket válaszolja: „Elképedsz azon, hogy élvezettel lehet inni ott, ahol annyi ember szája hagy nyomot egy-egy pohár peremén? A vendéglői vendégek viselkedésén viszont nem? Amikor a vendéglőben egy pohár sauternes-i bort ízlelgetünk, ki gondol rá, mifélе nyomorult alakok tették ugyanezt egy negyedórával előttünk? Kit érdekel, hogy negyedórával utánunk, kik fogják ugyanezt tenni. Amúgy, mi is az a nevezetes szüzesség? Ki az a nő, mi az a gondolat, az az ország, az az óceán, melyet valaki egyedül birtokolhatna? Mindig járt már ott valaki teelőtted, azon a terepen, azokban a mélységekben, melyekről azt véled, ott te vagy az úr. Ha nem testi valójában, hát árnyékként, tovatűnő képmásként. Ezer, titokban, álmodban

áhított házasságtörés színezi azt a csókot, mely élvezetet nyújt számodra. Engem meglehetősen közömbösen hagy a szüzesség fizikai elvesztésének ténye. Erkölcsileg bekövetkező elvesztésének azonban nagyon is van jelentősége. A szó *igazi* értelmében mindenki fölszarvazott – a lehető legszélsőségesebb értelemben az. Ha úgy vesszük, ez az igazi baj."

A női test „fehér lap", mely még nem ismer semmit. Mozdulatlan, közömbös mélység. Nincs szexualitása. Ami érzékivé teszi a nőt, az a férfi által rajta hagyott nyom. Ez a kép, persze, akár önnön ellentétébe is fordulhat. Akkor viszont a női test megszűnik érzékiségmentes fehér lap lenni. Épp ellenkezőleg! Akkor a húsa, a teste maga a fékevesztett szexualitás, vágyait kordában tartani nem képesen hajszolja a gyönyört. Feneketlen mélység. Elnyeléssel fenyegeti a férfit.

Az ellenség

Ifjabb Dumas-nál vagy a Goncourt testvéreknél senki nem tudta érzékletesebben bemutatni, milyen pánikot képes kelteni a férfiakban a nő föltámadó étvágya. Dumas a *L'Ami des femmes*-hoz írt előszavában azt fejtegeti, hogy a nőt nem emancipálni kell, hanem „hozzábékíteni a férfihoz, elfogadtatni, hogy alárendeltje amannak, s belé kell olvadnia".[51] Sürgető feladat semlegesíteni mindazt, amit a nő képvisel. „Nap, mint nap rózsás-fehér bőrű vad indiánok között forgolódunk, fehér és párnás kezű néger nők között. Igazi emberevők között, akik, ha már nyers emberhúst nem ehetnek, arra készülnek, hogy elevenen majszolják el a házasság-szósszal vagy élvezetnyújtás-szósszal fölszolgált férfit..."[52] Azt is hozzáteszi: a nőknél rosszabb már csak az lehet, ha barbár törzsek, idegen népek, no meg az alsóbb néprétegek fenekednek majd ellenünk.[53] Olyan inváziók, amelyek könnyen elnyeléssel fenyegetnek...

A nő tehát ellensége a férfinak. Olyan erőviszonyok fűzik őket egymáshoz, hogy ha a férfi nem küzdi ki, hogy övé legyen a vezető szerep, azon nyomban elvész. Célszerű lesz gyanakodnia, hiszen a nő ártalmatlannak láttatja magát. Ha nem bizonyul óvatosnak, a nő lassan, de biztosan tönkre fogja tenni. A Dumas *fils* által szentül vallott apokaliptikus vízióra kiváló példát nyújt a Goncourt testvérek egyik regénye, a *Manette Salomon*. Manette egy Coriolis nevű festőnek a modellje s egyszersmind szeretője, akit valósággal elvarázsol engedelmességével, visszahúzódásával, s hogy aláveti magát parancsolója akaratának. Azt a látszatot kelti, „nem kíván uralma alá hajtani senkit.[54] Valójában fokozatosan nyeli el a festőt. Előbb térbeli világát kebelezi be, utóbb az agyát, a gondolatait

is. Mint a pók, körbeszövi hálójával, s szép lassan megbénítja. Megfosztja férfiúi energiáitól, párosuk lassanként szétmállik. „A férfi erőtlenné lesz, a nő gyengesége válik uralkodóvá."[55]

Attól a pillanattól, hogy fia megszületik, Manette fenyegetést jelent. Alsóbb néposztályból származik, ráadásul zsidó is, s ez a két vonás a Goncourt testvérek szemében kétszeresen is aláhúzza „mindenen keresztülgázoló" despotizmusát.[56] Manette pénzt akar. Sokat. Rákényszeríti Coriolist, hogy csak a pénzzel törődjék, letérülni kényszeríti a művészet ösvényéről, s mesteremberré züllesztí. Végre aztán kagylóhéjjá üresíti a művészt, akiben – mint az önmaga is ráébred – mindent elpusztított. Meg is vallja ezt régi barátjának, Anatole-nak. „Az intelligenciával rendelkező férfi számára mindig kerülközik egy olyan nőstény, aki maga alá gyűri, széttépi, fölfalja szívét, megöli mindazt, ami a lelkében lakozik, s aztán megöli azt is... – itt homlokára mutat kezével – ami itt, végezetül pedig fölfalja."[57] Amikor összeházasodnak, a holdkóros módjára viselkedő Coriolis már olyan csak, mint akinek „hóhér csapta le a fejét".[58]

A nő – vámpír. „Folyton új érzéki ingerekre van szüksége ahhoz, hogy saját magával képes legyen elhitetni: még életben van. Sokkal halottabb ugyanis, mint minden, amit már elpusztított, halálba kergetett."[59] Akinek életét megkaparintotta már, az őt szerető férfi, akit szégyentelenül megcsalt. Érzéke s elhivatottsága is van a rosszra, az árulásra, az erkölcstelen viselkedésre. Dumas *fils* ezt soha, egyetlen percre sem szűnik meg a legváltozatosabb stílusokban eszünkbe idézni. A házasságtörés csak végkifejlete a nők vétkei szárba szökkenésének. „Megtagadja az eszméket, az értékeket; méltóságtudata végzetesen elgyengül; erkölcsi tartása meglazul; rossz véleményekre hallgatva, rossz olvasmányokat olvasva, rosszra bujtó példákat szemügyre véve képzeleg; no meg az érzelmek álruhájába öltöző érzékiségre, s annak veszélyeire szomjazik, a ravaszkodás, a megzavart képzeletvilág, a bűnbeesés, az elmerülés szédülete után sóvárog, minden után, ami alattomosság..."[60]

A nő szíve épp oly perverznek bizonyul, mint a teste, mely a házasságtörésben virágzik ki. A férfi, ezzel szemben, egy kapcsolatba csak a nagyvilágisága rekvizitumait viszi be „apportként". „Az öltözékét, a lovát, nyakkendője megkötésének módját, fővárosba fölkerült jámbor vidéki atyafiéra emlékeztető riadt pillantásait, gépies kézfogásait, ezer helyen ezerszer elhangzott közhelymondatokat..."[61] Nevetséges figura, kétségtelenül az – de nem perverz!

A szeretőt tartó férfi nem tekinthető dicsteljesnek. Operettből szabadult bábfigurának tűnik. Sem a teste, sem a lelke nem köteleződik el abban a vágyban, hogy kalandba bocsátkozzék. A nő viszont szünet nélkül új érzékiséget, új érzelmeket megtapasztalni vágyik. A kezébe kaparintott férfiban csak kutatási terepet lát, melynek révén egészségtelen kíváncsiságát igyekszik kielégíteni.

A Goncourt testvérek s az ifjabb Dumas egyképp a férfit fölfaló, szétmarcangoló nőről vizionálnak. Ámde mégsem ugyanarról a fajta nőről. A Goncourt-ok szemében minden nő elvetemült, leszámítva a nagyvilági hölgyeket, akiket véd a neveltetésük. A kifinomult neveltetés bennük elnyomja a durva női természetet, szublimálja érzékiségüket. Dumas azonban őket is megvádolja. Dologtalanok, léhák, romlottak. Bőséggel van idejük civilizált formákat találni érzékiségük kinyilvánítására. Érdemes nem megfeledkezni arról, hogy a Goncourt-ok kifejezett nosztalgiával gondolnak vissza a 18. századi arisztokráciára, az ifjabb Dumas viszont törvénytelen magzata a „nagy Dumas-nak", anyja elcsábított munkáslány, akit ha a neves papa nem hagyott is teljesen magára, de sosem vette feleségül.

A férfit megcsaló nővel szembeni irtózat Dumas-nál nem ismer korlátokat. Az ilyen nők ellen 1872-ben írott nevezetes *L'Homme-Femme* címet viselő pamfletjében így rivall arra a férjre, akit felesége – minden iránta tanúsított figyelem, gondoskodás és szerelem ellenére – megcsal: „Öld meg!"[62] Igazságot szolgáltatna minden férjnek, akit a nagyvilági nők tönkretettek a kacérságukkal, a hűtlenségükkel. Bosszút állna értük. Különös folyamat ez. A nőnek szeretői vannak, a férfi előbb zokog, majd ő is fölszed egy szeretőt, kénytelen afrodiziákumokat szedni, majd ebbe belehal. Mindez egy szörnyeteg asszony miatt, aki boldogan táncol majd a sírján, hogy aztán újból férjhez menjen! A „háztartásbeli" feleségek, akiknek hitvesként és anyaként kellene viselkedniük, igazából nem jobbak a kurtizánoknál, utcanőknél.

FORDÍTOTTA LÉDERER PÁL

JEGYZETEK

1. Rachilde: *Monsieur Vénus,* Paris, 1889, 8. fejezet.
2. *Journal des Goncourts,* Paris, 1865. augusztus 7.
3. *Confessions d'une jeune femme.* Név nélkül, Paris, 1906.
4. Gustav Droz: *Monsieur, madame et bébé,* Paris, 1866. Théodore Zeldin az

Histoire des passions françaises 1848–1945 című könyv (Oxford, 1973; Paris, 1979) első kötetének tizenegyedik fejezetében hangsúlyozottan említi ennek az (1866 és 1884 között 121 újrakiadást megélt) könyvnek a jelentőségét.

5. De Tramar grófnő: *L'Amour obligatoire.* Új kiadás, Paris, 1913, második rész: *Les étapes de la vie d'une femme.*
6. Eugène Brieux: *Les trois filles de Monsieur Dupont.* Paris, 1897, III. felvonás, 14. szín.
7. Hugues Le Roux: *Nos filles. Qu'en ferons-nous?* Paris, 1898, 3. fejezet.
8. Marcel Prévost: *Mademoiselle Jaufre.* Paris, 1889, 3. rész, 1. fejezet.
9. Marcel Proust: *A l'ombre des jeunes filles en fleur.* Paris, 1919. Első rész, *„Autour de Mme Swann".*
10. Ifj. Alexandre Dumas: *Le Demi-Monde.* Paris, 1855, III. felvonás, 5. szín.
11. Mme de Staël: *Corinne ou l'Italie.* Paris, 1807, III. könyv, 3. fejezet.
12. Uott, IV. könyv, 1. fejezet.
13. Uott, XVI. könyv, 3. fejezet.
14. Jules Renard: *Journal.* Paris, 1925–1927.
15. André Gide: *Les Faux-Monnayeurs,* Paris, 1925, 3. rész, 1. fejezet. Magyarul: *A pénzhamisítók.* Fordította Réz Pál.
16. Jules Renard: *L'Écornifleur,* Paris, 1892. Magyarul: *Az élősdi.* Új Magyar Könyvkiadó, 1955 (fordította Kosztolányi Dezső). Az idézetek a 106–107. oldalon találhatók.
17. Albert Bataille: *Causes criminelles et mondaines de 1880* [Bűnesetek és mondén események 1880-ból]. Paris, 1881, 6. fejezet.
18. Uott, 7. fejezet.
19. *Code de la femme,* Paris, 1920. A könyvnek „Az intimitás szabályai" című része a következő fejezeteket tartalmazza: „Házastársi kötelezettségek", „Kifogások és magyarázatok", „Természet elleni kívánalmak".
20. Dr. Charles Montalban: *La Petite Bible des jeunes époux,* suivie de *Considération sur la possibilité d'avoir un garçon ou une fille.* Paris, 1885, „La Lune de miel".
21. Georges Porto-Riche: *Amoureuse.* Paris, 1891, II. felvonás, 6. jelenet.
22. Uott, II. felvonás, 2. jelenet.
23. Madame Adam (Juliette Lamber): *Coupable,* komédia egy felvonásban. In *Mon petit théâtre,* Paris, 1890.
24. Jules Renard: *Az élősdi,* id. mű, 128.
25. J.-P. Dartigues: *De l'amour expérimental ou des causes de l'adultère chez la femme au XIXe siècle, étude d'hygiène et d'économie sociale résultant de l'ignorance, du libertinage et des fraudes dans l'accomplissement des devoirs conjugaux.* Versailles, 1887, első rész, 3. fejezet.
26. Uott, második rész, 5. fejezet.
27. Marcel Prévost: *Lettres de femmes,* Paris, 1892, „Journal de Simone", 1, „Anniversaire".
28. Marcel Prévost: *Mademoiselle Jaufre.* Paris, 1889, harmadik rész, 4. fejezet.
29. Uott, harmadik rész, 1. fejezet.
30. Colette: *Claudine en ménage.* Paris, 1902.
31. Colette: *Claudine s'en va.* Paris, 1903.
32. 1871. június.
33. Honoré de Balzac: *Két fiatal asszony.* (Fordította Benedek Marcell.) In Balzac: *Emberi színjáték* (Magyar Helikon, 1962, 1. kötet).

34. Uott, 292. (Híven közlöm Benedek Marcell fordítását, de minden tiszteletem és nagyrabecsülésem mellett is bátorkodom az *égarements sanctionnés par les lois*-t „törvények szentesítette kicsapongások" helyett „törvények által szankcionált kicsapongások"-nak érteni. Amitől aztán a szöveg rögtön ellentmondásmentessé válik. – *A ford.*)
35. Clément Vautel: *Madame ne veut pas d'enfant.* Paris, 1924, 5. fejezet.
36. Uott, 3. fejezet.
37. Uott, 5. fejezet.
38. Uott, 1. fejezet.
39. Pierre Corneille: *Polyeucte.* Rónay György fordítása, 5. felv., 1. jelenet. In *Klasszikus francia drámák.* Európa Könyvkiadó. (Ha valaki netán nem olvasta a drámát, vélhetőleg nehezen érti, mit is jelentenek az idézett sorok. Corneille ma így fogalmazna: snassz dolog valaki másnak a „levetett" nőjét megörökölni. – *A ford.*)
40. Gilbert Lascaux: *Écrits timides sur le visible.* Paris, 1979, „Poubell's blues, les restes d'un rival."
41. Paul Hervieu: *Le Dédale,* Paris, 1903, I. felvonás, 5. jelenet.
42. Uott, IV. felvonás, 8. jelenet.
43. Uott.
44. Alphonse Daudet: *Rose et Ninette; Mœurs du jour.* Paris, 1892, 10. fejezet.
45. Alexandre Laya: *Causes célèbres du mariage ou les infortunes conjugales.* Paris, 1883.
46. Jeanne Marni: *Comment elles se donnent.* Paris, 1895.
47. Anatole France: *Le Lys rouge,* Paris, 1894, 23. fejezet. Magyarul: *A vörös liliom.* Fordította Lányi Viktor.
48. Gabriele d'Annunzio: *L'Enfant de volupté.* Paris, 1889, I. könyv.
49. Edmond de Goncourt: *La Fille Élisa.* Paris, 1876, XXXIII. fejezet.
50. Henry Bataille: *La Femme nue.* Paris, 1908, I. felvonás.
51. Alexandre Dumas fils: *L'Ami des femmes,* Paris, 1864. *Előszó,* 1869.
52. Alexandre Dumas fils: *L'Homme-Femme.* Paris, 1872.
53. Alexandre Dumas fils: *L'Ami des femmes. Előszó.*
54. Edmond és Jules Goncourt: *Manette Salomon.* Paris, 1867, 55.
55. Uott, 108.
56. Uott, 142.
57. Uott, 150.
58. Uott, 153.
59. Alexandre Dumas *fils: La femme de Claude,* Paris, 1873, I. felvonás, 3. jelenet.
60. Alexandre Dumas *fils: Une visite de noces. Comédie en un acte.* Paris, 1871, 3. jelenet.
61. Uott.
62. E pamflethez lásd Odile Krakovitch tanulmányát: „Misogynes et féministes, il y a cent ans. Autour de *l'Homme-Femme* d'A. Dumas fils". In *Questions féministes,* 1980. május, 8. szám, illetve *Nouvelles Questions féministes,* 1981. október, 2. szám.

AJÁNDÉKOZZON ÉLET ÉS IRODALMAT!

Lepje meg családtagjait, barátait, üzletfeleit *Élet és Irodalom*-előfizetéssel!
Rendelje meg igényes grafikai kivitelű ajándékutalványunkat, s adja át annak, akit tartalmas és maradandó ajándékkal kíván megtisztelni. Hónapokon át mindig Önre emlékezteti majd őt a hetenként érkező *Élet és Irodalom*.

Az ajándékutalvány megrendelhető, illetve megvásárolható a szerkesztőségben: 1089 Budapest, Rezső tér 15., tel.: 210-5149, 210-5159, fax: 303-9241, e-mail: lapterjesztes@es.hu, es@es.hu

Az előfizetés díja: negyedévre **6300** Ft, fél évre **10 800** Ft, egy évre pedig **19 860** Ft

VIDÍTÓ KEDVEZMÉNYEK!

Ne búsuljon tovább!

A Magyar Narancs-olvasókártyával akár több ezer forintot is spórolhat kedvenc helyein.

Rendelje meg most **11 288 forint kedvezménnyel*** mindössze 19 860 forintért a Magyar Narancsot, és legyen Öné a legtöbb helyen **20 százalék kedvezményre** jogosító „Olvasókártya”!

Már csak ezért is érdemes egy évre előfizetni!

* Az áruspéldányhoz képest.

Az előfizetés lejártáig 20% kedvezményt nyújt:
Bethlen Téri Színház • Cirko-Gejzír • Fonó Budai Zeneház • Írók Boltja • Jurányi Produkciós Közösségi Inkubátorház • Katona József Színház és Kamra • Ludwig Múzeum • Nemzeti Táncszínház • Örkény Színház • Petőfi Irodalmi Múzeum • Szkéné Színház • Trafó • Zsolnay Örökségkezelő (Pécs)
10% kedvezményt nyújt:
Tranzit Art Café
7% kedvezményt nyújt:
Líra Könyvesboltok

magyarnarancs.hu/elofizetes

MAGYAR NARANCS